

Kap 34 : Prinsessan Lovisa av Nederländerna (1828-1871).

Efter avslutade universitetsstudier skulle prins Karl ingå ett ståndsmässigt äktenskap. Våren 1846 utväxlades ett stort antal brev och noter mellan de svenska & preussiska hoven och enades man om kung Fredrik III av Preussens 17-åriga brorsdotter prinsessan Marie Louise Anna (1829-1901). Äktenskapet passade bra in i den svenska utrikespolitiken eftersom tsar Nikolaus I var gift med Fredrik III:s syster Charlotte. I början av juli sammanträdde Karl, hans mor & syster Eugénie med kung Fredrik III och delar av dennes familj för att inspektera Karl som mågämne, förhandla om villkoren och även låta de tilltänkta få träffa varandra. Mötet ägde rum i residensstaden & badorten Putbus på ön Rügen, där Fredrik hade ett mindre sommarslott. Några detaljer från mötet finns inte men Karl & prinsessan hade den 2-5 juli fyra dagar på sig att lära känna varandra.¹

Vad som därefter inträffade är oklart. Prinsessan var en söt och intagande person. Stämningen på Rügen hade varit så positiv att alla antog att resten av förlovningen var en formalitet. Karl återvände till Sverige. Prinsessan och hennes familj försvann till Italien. I slutet av september träffade Karl kung Fredrik III, som godkände förlovningen. Under tiden hade prinsessan insjuknat i någon ospecificerad sjukdom men tillfrisknat. Hon var dock fortfarande svag och Karl fick resa hem utan att ha fått träffa henne. Därefter gick allt i stå. Prinsessan förklarades ömsom frisk, ömsom sjuk, och så höll det på ett helt år. Diagnosen var först tyfus, sedan svallningar, blodstockning, yrsel & nervösa rubbningar. Oscar I:s livläkare Magnus Huss påstod att besvären mycket väl kunde vara bestående.² Det spekulerades en hel del om vad som pågick. En förklaring var att prinsessan under betänketiden hade blivit informerad om Karls privatliv och ångrat sitt beslut. Karls egen (?) förklaring var att när prinsessan väl tillfrisknat, gjorde Preussens medverkan i det Slesvig-Holsteinska kriget 1848-1851 äktenskapet politiskt omöjligt.³ En tredje förklaring var mera kryptisk. Enligt en preussisk hovdam som kände henne skulle hennes föräldrar ha försökt uppfostra henne »auf eine Höhe des Gefühls- und Geistes-Lebens ... der sie wohl nicht gewachsen war» (till en känslomässig och intellektuell nivå som hon förmodligen inte var vuxen).⁴ Vilket jag tolkar som att hon inte trodde sig kunna klara av drottningrollen, och fick ett psykbryt där nere i Italien, för att slippa. Senare spreds en fjärde förklaring, att Karl fattat motvilja mot henne, och det kan man ju förstå efter det bemötandet.

*

Nästa kandidat dröjde till sommaren 1849. Kung Fredrik III av Preussens yngsta dotter Louise var gift med prins Fredrik av Nederländerna och denne hade en giftasvuxen dotter, prinsessan Vilhelmina Fredrika Alexandra Anna Lovisa av Nederländerna (1828-1871). Hennes farbror kung Vilhelm II av Nederländerna var gift med tsar Nikolaus I:s syster Anna. Således ett politiskt lämpligt äktenskap även detta. Det fanns ingen information om hennes person, av någon anledning inte ens ett porträtt & det cirkulerade ett rykte om att hon var harmynt. I slutet av maj 1849 skickades därför kabinetssekreteraren Ludvig Manderström till Haag för att bilda sig en uppfattning. Det han rapporterade var tillräckligt positivt för att processen skulle komma igång:

¹ Aftonbladet, 1846-07-10, s. 2; 07-11, s 2; Hellberg 1870: del 2, s. 173; Knagg 1932: ss. 64-74.

² Rangström 2010: s. 320.

³ Aftonbladet, 1846-09-26, s1; 10-26, s 2; 12-14, s 1; Hallendorff 1924: ss. 23-24; Koht 1936: s. 215; Eriksson 1954: ss. 131-136.

⁴ Hallendorff 1924: s. 24; Knagg 1932: ss. 75-83.

H. K. H. prinsessan Louise har en tämligen hög figur, är väl växt och synes starkt bildad, utan att vara, för sina år, ovanligt fet eller starkt lagd. Hela hennes utseende synes vittna om den bästa hälsa: hennes kinder är friska, hennes hy särdeles vit och vacker. Hennes blå ögon är ej mycket stora, men ha ett mildt godhetsfullt uttryck, liksom hela hennes väsen. Ehuru prinsessan är närsynt antyder ögonen dock livlighet och deltagande uti vad hon hör och ser. Hennes hår har en vacker cendréfärg. Hennes mun är kanske för stor ... men tänderna små vita och reguljära; läpparna ovanligt röda och friska. Armarna vackra och händerna, så vitt jag kunde se, väl lagda. Halsen kanske något kort, men huvudet dervid väl fäst. Prinsessan gör vid första påseendet inte särdeles intryck, men ju mera man betraktar henne, ju mera finner man den godmodighet och det glada oskuldsfulla och okonstlade väsende, som öva ett mera stadigvarande välde än skönheten.⁵

Det första mötet koordinerades med en officiell rundresa så att Karl kunde dra sig ur, utan att det hamnade i tidningarna. Efter fiaskot med den tyska prinsessan var Karls förväntningar lågt ställda. Det finns två brev: ”Den 19 ce mois [augusti 1849] pallrar jag mig ut till de låga länderna, lämnar dessa vackra fjellar [han var i Norge] och hastar livets lottospel till mötes. Med oroligt sinne väntar jag att komma till Haag, där timlig lycka, eller olycka kanske skall avgöras.» – »Jag reser som en Kvasiäventyrare, emedan jag hoppas på lycka, auprès des belles!»⁶

Karl anlände till Haag den 26 augusti, träffade Lovisa flera gånger, och Manderstam kunde den 1 september rapportera att »Godhet, jämnhet i lynnet, glädtighet och enkelhet synas vara de egenskaper, som hufvudsakligast utmärka denna unga Furstinna, och för hvarje gång som Prinsen sett henne, tyckes Dess beslut att i henne välja sin maka hava alltmera stadgat sig». D v s Karl tvekade och det gjorde även bruden & föräldrarna. Prins Fredrik & hans bror kungen sköt på beslutet till nyår, då nederländska hovet meddelade svenska hovet att i fall en anhållan om äktenskap inlämnades, skulle den tas under övervägan. Några brev mellan Karl & Lovisa förefaller under tiden inte ha utväxlats. Det framgår inte heller om de under Karls besök talats vid i enrum, men hon påstås ha attraherats av hans utseende, och han avskräckts av hennes alldaglighet. Att döma av samtida teckningar & målningar är dock allt detta tal om hennes ofördelaktiga utseende starkt överdrivet. Man förväntade sig en tonåring & fick en kvinna. Vid bröllopet var hovmarskalk Erik af Edholms spontana kommentar ”hon har karltycke och ett tilldragande småleende.”⁷

Den 7 januari undertecknade Oscar ett friarbrev. Detta accepterades. Kort därpå anlände Lovisas svensklärare Emanuel Olde (1802-1885). Förhandlingarna om detaljerna i äktenskapskontraktet kom snabbt igång men drog ut på tiden, den 30 april utväxlade paret ringar i Haag – närmast ett civilbröllop, den 19 juni vigdes de i Storkyrkan & under augusti reste de runt i Norge.⁸

Karl hade förväntat sig en ordentlig hemgift tillsammans med Lovisa – svärfadern var ryktesvis mycket förmögen – men där blev han besviken. Denne skall ha utnyttjat den svenska iveren att få Karl bortgift till att komma billigt undan. Den officiella förklaringen var att svärfaderns finanser var i en sådan oordning att han inte vågade lova mer än han kunde hålla. Den 10-dubbla hemgiften hade varit lagom, men svenska protester skulle ha orsakat skandal.

⁵ Eriksson 1954: s. 156; Elgklou 1978: s. 60; Ulfsäter-Troell 1996: s. 158. [Brev från Ludvig Manderström till Oscar I, maj 1849.]

⁶ Eriksson 1954: s. 146.

⁷ af Edholm 1944: del 1, s. 162.

⁸ Hellberg 1870: del 4, s. 198-210; Eriksson 1954: ss. 145-149.

Det enda svenskarna hade att sätta emot var ju att inte fullfölja äktenskapet. Det finns dock uppgifter om att Lovisa senare fick ärva en betydande summa.⁹

* * *

Informationen om Lovisas uppväxt är så gott som obefintlig. Jag har skrapat ihop det som finns, antyds eller går att sluta sig till. Informationen om Lovisas Sverigetid är något rikligare men kommer från utomstående iakttagare, alla med sina förutfattade meningar. Lovisa tycks ha varit lika svår för svenskarna att begripa sig på som tidigare Josefina.

Det finns en längre romantiserad biografi (Lundebeck 1947), två faktabaserade längre dito (Rogberg 1873; Ulfsäter-Troell 1996: ss. 153-218), 18 kortbiografier (Carlsson 1871; Starbäck & Bäckström 1885: del 11, ss. 111-112; SBHL 1906; NFB 1912; Almén 1893: ss. 180-190; Lande & Gran 1945: ss. 242-243; Nerman m.fl. 1952: ss. 355-357; Ohlmarks 1973: ss. 143-144; Elgklou 1978: ss. 60-98; Lagerqvist 1979: ss. 54-67; Holm 1982; Heymovski 1995: s. 40; Sundberg 2004: ss. 226-229; Lindqvist 2006: 420-435; Blom 2009: ss. 98-101; Bratberg 2005 & 2009; Norlin 2015: ss. 83-86) & några specialstudier (Minnen 1860; Knagg 1932: ss. 64-93; Grundberg 1999: ss. 127-128; Dahlström 2006: ss. 70-76; Rangström 2010: ss. 316-333).

Lovisa förekommer dessutom som biperson i Karl XV-biografierna (Bååth-Holmberg 1891; Thyselius 1910; Hallendorff 1924; Eriksson 1954), i drottningbiografierna (Braun 1950; Riiber 1959) & i minneslitteraturen (Dietrichson 1901; Edholm 1906; Dardel 1911; Edholm 1919; Wrangel 1924; Edholm 1944; Michanek 1995).

Lovisas arkiv brändes den 10 april 1871: ”De hålla som bäst på med att bränna upp drottning Louises efterlämnade papper, hvilka upptaga två hela skåp. Den aflidna förvarade nämligen allt, som hon erhöll, samt skref äfven själf en hel del anteckningar.”¹⁰ – I Bernadottearkivet återstår en enda volym: ”Detta är ovanligt litet. Den enda volymen har samlats ihop från olika håll i BFA.”¹¹ Kanske gick världen miste om någonting, men förmodligen inte.

*

Prinsessan Vilhelmina Fredrika Alexandra Anna Lovisa av Nederländerna föddes i Haag den 5 augusti 1828 som dotter till prinsparet Fredrik av Nederländerna (1797-1881) & Luise av Preussen (1808-1870). Lovisa fick den för tyska prinsessor vanliga utbildningen vid denna tid, med tonvikt på språk, uppträdande, lydnad & det praktiska. Förutom nederländska lärde hon sig franska, tyska, engelska, italienska & någon ryska. Senare svenska & någon norska. Vidare fick hon undervisning i handarbete, spela piano, måla och brukade tillbringa tid i köket & på godsets mejeri även om just dessa hennes kunskaper är okända. Hon hade en krets av väninnor, möjligen hennes klasskamrater. Föräldrarna tillbringade mycket tid vid de ryska & preussiska hoven och dessa vistelser undervisades hon av sin guvernant Victoire Wauthier. För övrigt var hon road av historia, samlade keramik & följde dagshändelserna. Hon var religiös, men inte påträngande så.

Sommaren 1845 konfirmerades hon inför kungahuset & ett stort antal åhörare. Det var hennes första ”offentliga” framträdande och hon var rejält nervös men klarade sig bra. När Karl 1849

⁹ Dardell 1911: del 4, s. 3-4; Eriksson 1954: s. 150.

¹⁰ Dardel 1911: del 4, s. 24.

¹¹ Carlsson 1995: s. 67.

anlände på sin friarresa hade hon nyss fyllt 21. Flera friare hade redan backat ur och det fanns risk att hon skulle hamna på glasberget.

*

Som kronprinsessa följde Lovisa Karl under hans resor, satte sig in i sina plikter & syntes vid hans sida. Någon egen representation hade hon inte. Den 31 oktober 1851 födde hon en dotter Lovisa (1851-1926). Den 14 december 1852 födde hon en son Carl Oscar (1852-1854). Efter förlossningen 1852 skall hon ha fått en underlivsinfektion & därefter missfall. Den 13 mars 1854 dog sonen i lunginflammation. Det finns en obekräftad uppgift om att hon själv eller föräldrarna erbjöd Karl skilsmässa för att gifta om sig med någon som kunde ge landet en tronföljare, men att Karl vägrade.¹² Lovisa hade också återkommande svimnings-, kramp- och nervanfall. Eftersom läkarjournalerna gällrats finns bara fragmentariska uppgifter om förloppet, men när det var som värst skall hon flera gånger i månaden haft panikattacker, raseriutbrott & svimningsanfall, men däremellan varit redig:

Den 5 sept. 1852 antecknade [Bernard von] Beskow i sin almanacka: »Gösta Rosen, att Faral [Karl] svängde så med L. att svimningar påkomma dagligen...» Den 6 mars 1853 heter det: »Gösta Rosen, att Faral höll efter Josephine S., så att L. fick dånningar.» Den 15 aug. 1854: Gösta Rosen, att Faral tjöt, då Schossan for till sina föräldrar på landet, och L. dånade; att hon gjort det nästan dagligen i fjol, och ramlat utför backar, varför ungen skadades...» Den 16 april 1856: »Lov. slagit ut ett par rutor i krampen.»¹³

Attackerna skall successivt ha avtaget. Slutet av drottningtiden förekom de ett par gånger per år. Dardel kommenterar dem inte förrän 1869/71, och då med förklaringen att de var orsakade av Karls otrohet med aktrisen Hanna Styrell-Stjernblad, som t o m fick bo i ett hus på Ulriksdal för att vara nära till hands.

Eriksson spekulerar i om att svimningsfallen berodde på en epilepsi eller var psykogena, d v s orsakade av hysteriska anfall. De två vittnena Karls adjutant Fritz von Dardel & hans stabschef Gustaf von Rosen menade dock att anfällen utlöstes av starka sinnesrörelser som raseri, svartsjuka eller rädsla. Den triviala förklaringen till själva svimningen är förmodligen Lovisas alltför hårda snörning. Att kvinnor ”dånade” och måste väckas med luktsalt var inte alls ovanligt denna tid. Enligt Karls livmedikus Edvard Edholm skulle hon ha lidit av ”reumatism”, dåtidens benämning på diffusa psykiska besvär. Det finns även spridda kommentarer om hennes självbehärskning så att hon inte ens när dottern låg för döden i en allvarlig sjukdom visade någon rörelse. Sådan självförnekelse kostar förmodligen på.

*

Den 25 september 1857 blev Lovisa ställföreträdande drottning. Den 3 maj & den 5 augusti 1860 kröntes hon. Lovisas eftermäle som drottning är splittrat. Hon skall ha varit en god husfru, lojal hustru, men alltför passiv i sin funktion. Hennes enda offentliga framträdande förefaller ha varit öppnandet av Stockholmsutställningen 1866, då hon ersatte Karl, som var sängliggande i halsfluss. Lovisa avskydde den slippriga hovatmosfären under Oscar I och övertalade sin väninna grevinnan Wilhelmina ”Mina” Bonde (1817-1899) att bli hennes

¹² Bååth-Holmström 1891: s. 632; Eriksson 1954: s. 169. [Uppgiften skall (enligt Eriksson) komma från en oidentifierad person Lilly Nordström.]

¹³ Eriksson 1954: ss. 169-170.

överhovmästarinnan. I Minas plikter ingick anställningar, moral & etikett. Samtalstonen & umgängesformerna blev salongsfäliga och hovetiketten formaliserades. Karls ambition efter författningsreformen att förenkla etiketten & öppna hovet för borgerligheten ledde dock till sådana konflikter att Mina slutade.

Jag citerar fem samtida omdömen om Lovisa: Kammarfrun & lektrisen Christina Rogberg (1832-1907; anställd 1857-1871). Karls lärare & politiske förtrogne Fredrik Ferdinand Carlsson (1811-1887). Konsthistorikern & prinsessan Lovisas lärare i danska litteraturen & historien Lorentz Dietrichson (1834-1917; anställd året 1868/69). Adjutanten, konstintendenten m m Fritz von Dardel (1817-1901; anställd 1850-1901). Sonen till hennes hovdam friherrinnan Ulrika Sprengporten, historikern m m greve Fredrik Ulrik Wrangel (1853-1929).

- Rogberg sammanfattade sina erfarenheter 1862-1871 som att Lovisa var en utomordentligt kluven person:

[Det var] i allmänhet icke lätt att på kort tid kunna utforska, hvad som egentligen roade Drottning Lovisa eller ej. Hon föreföll, vid ytlig bekantskap, som en sluten, icke mycket sjelfständig karakter, och då man först såg hennes uppträdande och ovanliga blyghet i sätt att vara, kände man nästan medlidande med att hon skulle intaga en så hög och af alla bemärkt ställning. Men icke längre utsatt för fremmandes granskande blickar och lyssnande öron blef Drottningen sig sjelf, och man fann ej då detta svaga, till utseendet viljelösa väsen, utan en person med klart omdöme och varm känsla, väl medveten både om de egenskaper, som försynen nedlagt hos henne, och de brister, från hvilka hon, liksom hvarje dödlig, ej var fritagen. Att hennes vilja under barndoms- och ungdomsåren blifvit nog mycket kufvad märktes visserligen, och deraf kom, utom af hennes medfödda blyghet, den obestämda fruktan, som uppenbarade sig hvarje gång hon genom ett uttalande eller en handling skulle göra sin egen makt gällande. Och likväl egde hon af naturen en stark vilja, som ej tyckte om motstånd och som aldrig lät sig fullkomligt beherrskas af någon annan, än hennes kunglige Gemål; för hans vilja underordnade hon med glädje sin egen, för den böjde hon sig alltid ödmjukt och undergifvet.¹⁴

Mitt omdöme om Drottningen som menniska bildades så småningom, och jag fann allt mer och mer, att det var just från den sidan som Drottning Lovisa skulle betraktas. Under de samtal i allmänna ämnen, hon redan vid denna tid skänkte mig, upptäckte jag den mångfald af kunskaper hon egde och i hennes dagliga verksamhet såg jag med förvåning hennes ovanliga förmåga att praktiskt använda dem. Hon var lärd, såsom ett fruntimmer bör vara det, grundligt, men ej för att pråla dermed. Hon hatade den anda af ytlighet, som genomgår tiden, men iakttog oftast derom en tystnad, som mången gaf namn af samtycke, då hon i stället genom sitt tal hade kunnat, och, jag nekar det ej, äfven hade bort vederlägga mången falsk uppfattning af lifvet och dess pligter.¹⁵

Drottning Lovisa hade ej för sed att orda mycket om sina tankar och känslor; hon behöll dem helst för sig sjelf - och lika litet som hon hos andra kunde

¹⁴ Rogberg 1873: s. 27.

¹⁵ Rogberg 1873: s. 30.

fördraga den ytliga känslösamhet, som, för att göra sig bemärkt, mången gång ger sig luft i suckar och tårar, lika litet tillät hon sig några känsloutryck, äfven vid tillfällena, då man *utan dem* kan befara att af verlden blifva ansedd såsom kall och känslolös.¹⁶

- F F Carlsson var inte på något sätt Lovisas förtrogne men hade träffat henne i ämbetet, och hade åsikter om hennes roll som drottning:

Att stå så nära händelsernas medelpunkt och likväl icke ådagalägga ringaste begär att i dem ingripa, har städse varit ansedt som en drottningens svåraste uppgift – och som den vackraste, den själens odelade hängifvenhet, som ovilkorligt i dem alla söker, än med qväfd farhåga, än med stolthetens glädje, hvad de hafva att gifva åt en älskad make. Konungens välgång, konungens ära, konungens glädje – det var den hulda makans enda ögonmärke, hvarpå hon med sin själs hela styrka riktade sina blickar. Huru skulle icke då konungens lidande sätta hennes verksamma själ i rörelse? Att skingra de skuggor som hvilade på hans panna, att förjaga de moln som nalkades hans steg, än mer, att lindra hans smärtor – för detta mål uppbjöd hon alla sina krafter.

Delande den konungliga ställningens glans har en drottningens storhet så mycket, som gömmer sig för de flestas blickar. Konungars historia ligger för en dag i taflan af deras regeringshandlingar, i spåren af den inflytelse de utöfvat, de förändringar de framkallat i samhällets byggnad och lif. Men en drottningens gärningar bo i det tysta. Hennes mest varaktiga ära är icke den storhet, hvarmed hon lyser i högtidens prakt, utan den, då hon, osedd af världen, vakar vid sin makes sjukläger eller lindrar hans själs bekymmer eller då hon lämnar allt, för att gifva modersvården rum, eller då hon förgäter glans och makt, för att fördjupa sig i det mänskliga eländets irrgångar och med deltagande insikt läka lidandets sår. Dessa voro företrädesvis fälten för drottning Lovisas verksamhet, och däruti föregick hon landets döttrar med ett skönt föredöme. I hennes hjärta brann en oinskränkt tillgifvenhet för hennes make: en uppoffring för hans skull var hennes ljufvaste glädje. Nödens barn voro hennes vänner. Det tysta arbetet var hennes vederkvickelse.

Enkelhet, flärdfrihet, sanning voro grunddragen i drottning Lovisas väsende: dessa voro ock de makter, genom hvilka hon vann seger, ofta utan att veta det. Ödmjukhetens pärla pryder äfven en drottning. Hon tänkte ringa om sig själf; men hon kände den kraft och den lycka, som ligger i försakelsen. Därför voro omsorgerna för andra i smått som stort hennes glädje. Rikedomen af hennes inre låg icke i dagen. Hennes känsla var sann och varm, men den gaf sig icke luft i många ord; den uttryckte sig i hennes verksamhet.¹⁷

[Enligt andra uppgifter hade Lovisa åsikter om åtminstone Karls aggressiva rysshät. ”Hennes eventuella protester förklingade emellertid ohörda; Carl bedyrade alltid – det var en hänsyftning på förhållandet mellan föräldrarna – att han aldrig tänkte låta en kvinna påverka sig,¹⁸]

¹⁶ Rogberg 1973: s. 70.

¹⁷ Carlsson 1871.

¹⁸ Eriksson 1954: s. 244.

- Dietrichson hade träffat Lovisa läsåret 1868/69 då han inför bröllopet undervisade dottern i danska litteraturen & historien. Han hade ett positivt intryck:

Hon var som skapad att uppfatta hela [Holbergs] festivitas, hennes klara hufvud satte sig med lätthet in i det för henne främmande, och hon kunde efter lektionens slut – då D. läst och kommenterat »Erasmus Montanus» – med den henne egna humorn imitera de holbergska vändningarna och tillika med skarpt kritisk uppfattning af den helt visst något klumpiga gestikulation, jag under läsningen då och då låtit komma mig till last, återge denna på ett oemotståndligt, men hjärtans harmlöst sätt.¹⁹

Om kvällarne, tillbragta inomhus, berättar oss professor Dietrichson följande från det år, han såsom prinsessan Lovisas lärare var bosatt i närheten af det kungliga lustslottet [Ulriksdal] och ofta tillsagd att infinna sig i familjekretsen:

»Gentemot de sina lade kung Carl då i dagen hela sitt varma hjärtelag; det lyste fram i tusen smådrag af älskvärd uppmärksamhet emot henne, som han alltid ärade såsom sitt lifs goda ängel, medan en för drottning Lovisa egendomlig skalkaktighet på det mest älskvärda sätt kunde göra dessa timmar ljusa och lyckliga; ty den stilla och allvarliga drottningen kunde mera än någon annan hängifva sig åt en uppsluppen och harmlös glädje; hennes talang att efterhärma andra drabbade emellanåt kanske litet väl mycket hennes omgifning, men i så fall godtgjorde hon genast detta genom otvetydiga bevis af hjärtlighet och välvilja.

Då kungen var i riktigt godt humör, började han ofta improvisera; eller också lades papperslappar med påskrifna ämnen i en hatt, och härpå blef hvar och en i kretsen, om hvilken man visste, att han kunde rimma ett hjärta med smärta, tvungen att improvisera, hvarvid naturligtvis många befängda sammanställningar uppstodo. Drottningen föredrog däremot att skriva franska bouts rimées [rimmen givna på förhand], uti hvilket hon hade stor färdighet.»

Mycket älskade hon också att fördjupa sig i tydningen av invecklade logogryfer [ordgåtor] och charader; hon till och med själf sammansatte sådana. ... Det rådde framför allt en ton af glädtig enkelhet öfver både hemlif och hofliv, om man öfver hufvud taget kan använda det senare ordet i detta sammanhang. Ty hofvets stränga etikett var bannlyst från sommarhemmet på Ulriksdal.²⁰

Drottning Lovisa var en sällsynt människa, en prydnad för tronen och utmärkt väl lämpad till maka åt kung Karl, hvilket icke var någon lätt uppgift, fastän – eller kanske just emedan – hon var hans absoluta motsats i så godt som alla afseenden och just därför supplerade honom så förträffligt. Var han manlig, så var hon kvinnlig; var hans skönhet påfallande, så fanns det i det hänseendet ingenting anmärkningsvärdt hos henne – hon ägde ingen skönhet, men ett omisskänligt uttryck af godhet och välvilja framlyste ur hennes ögon – ; var han lätt på foten och ytlig, så var hon djup och trofast; var han i besittning af lyriskt patos, så förfogade hon öfver den finaste skalkaktighet; var han

¹⁹ Dietrichson, Lorentz. (1871.) Minnesord om drottning Lovisa. I: Thyselius 1910: ss. 726-727.

²⁰ Bååth-Holmberg 1891: ss. 644-645. [Brev från Dietrichson till Bååth-Holmberg. Omkring 1890.]

slösaktig, så var hon ekonomisk, hvilket väl kunde behöfvas. Endast i ett stämde de öfverens, i den ömma och innerliga kärlek, hvarmed de omfattade sitt enda barn, henne som de nu anförtrodde åt mig att införa i det upphöjda kall hon gick till mötes.²¹

- Fritz von Dardel var tidvis, i egenskap av Karls adjutant, ständigt närvarande:

Sommaren 1857. Efter teet behagade hon [kronprinsessan] själf lämna prof på sin musikaliska talang. Hon spelade med mycken smak och känsla åtskilliga stycken, hvilkas utförande vittnade om mera mjukhet än kraft, ett drag, som äfven framlyser ur hennes blåa, lätt beslöjade och något flegmatiska ögon. Hennes uppträdande är enkelt och behagligt, och öfver hela hennes väsen hvilat ett lugn och en måtta, som stå i bjärt motsats till hennes makes sätt att vara.

...

Så fort man är på tu man hand med kronprinsen, är han anspråkslös och naturlig; han tillstår sina fel med utomordentlig godmodighet och visar den största älskvardhet gentemot sina intima vänner, hvilka då hafva rättighet att säga allt hvad de tänka. Befinner han sig däremot i större sällskap eller tillsammans med främmande personer, blir genast hans uppträdande ett annat. Han blir då gascognare från topp till tå, skryter öfver allt, både hvad han gjort och icke gjort, vill förvåna genom sin styrka och vighet samt tål icke att blifva öfverträffad af någon. Understundom blir han härigenom outhärdlig, såsom då han, endast för att väcka uppseende, framställer omöjliga och löjligen påståenden, mot hvilkas giltighet han ej medgifver någon invändning. Hans samtal med damer rör sig nästan uteslutande om hans egen person. Sålunda fingo vi i går sitta två timmar i salongen och åhöra långrandiga historier från hans ungdom, den ena otroligare än den andra. Hans gemål åhör honom alltid med intresse och uppmuntrar honom beständigt att fortsätta.

Ehuru utrustad med goda kunskaper, saknar nämligen kronprinsessan själf förmåga att föra en konversation, också tyckas de mest obetydliga saker roa henne. Ju mera man är i stånd att kasta löje öfver någon eller något, ju säkrare kan man vara att fångsla hennes uppmärksamhet. En mera älskvard och begåfvad kvinna skulle helt och hållet hafva omskapat tonen i denna sällskapskrets och äfven välgörande inverkat på kronprinsen själf, som, god till sin natur, lätt låter leda sig af dem, han tycker om, i all synnerhet af kvinnor. Fastän rättrådig, plikttrogen och ej fallen för intriger, saknar dock kronprinsessan i allmänhet högre lyftning. Hon är en god husmoder men tänker nästan uteslutande på sin man, sig själf och sina närmaste samt öfvar ej det goda inflytande på kronprinsen, som hennes utmärkta karaktär berättigar henne till. Till följd af sin medfödda blyghet vågar hon ej heller blanda sig uti hans görande, och hennes enda sträfvan är att vinna hans genkärlek. Med ett ord, hon synes ej vuxen sin höga uppgift. Likväl har hon många goda sidor. Mot sina underordnade är hon uppriktig och naturlig och vill icke tillfoga en enda varelse något ondt, utom då hon stundom gripes af begäret att göra narr af någon; vid dylika tillfällen söker hon uppfånga en af de uppvaktandes blickar, utpekande medelst miner och åtbörder föremålet för sina observationer, vanligen någon af hofvets gästerr och detta utan att taga någon hänsyn till det öfriga sällskapet.²²

²¹ Dietrichson 1901: del 2, s. 40.

²² Dardel 1911, del 1, ss. 141-142.

10 juni 1861. Då denna furstinna är lämnad åt sig själf, d. v. s. då makarna äro åtskilda, och hon ej domineras eller magnetiseras af sin man och det stora inflytande han fått öfver henne, är hon mycket mer till sin fördel; hon talar då med oförvilladt omdöme om kungens egenskaper utan att förbise hans svagheter. Detta sker dock med den största finkänslighet och endast då hon har fullt förtroende för den, hon talar med. Annars är hennes konversation särdeles ytlig, och hon undviker försiktigt att delgifva sin innersta tanke. Till synes har hon aldrig någon annan mening än sin herre och man.²³

22 februari 1869. På Innocensen i förgår fick drottningen en häftig nervattack, därför att hennes kunglige gemål visade lust att tillsammans med sin blifvande måg stanna kvar på balen, äfven sedan hofvets damer lämnat densamma. Det är Hennes Maj:ts sätt, fordom mycket ofta användt, när ej allt gått enligt hennes önskan; på sista tiden har dock drottningen visat sig mera förståndig, hvarför jag också trodde henne botad.²⁴

11 juni 1869. Kungen fortsatte emellertid till Ulriksdal samt föreslog efter middagen drottningen att med båten göra en tur på Brunnsviken. Det gick bra, ända tills man kom till Ålkistan, rörande hvars grund kapten Schyberg, som förde ångaren, var okunnig. Följden blef, att denna körde fast i dyn och endast genom en bogserbåts hjälp kunde komma loss igen. Drottning Louise, redan förut illamående och nervös, fick nu en nervattack, under hvilken hon med parasollen utdelade slag till höger och vänster samt därvid råkade träffa sin kammarherre M. Wrangel äfvensom Hedvig Bråkenhielm. Kungen lyckades ehuru med möda lugna sin gemål, hvilken sedan ej visade sig på flera dagar. Wrangel var alldeles utom sig och ville i de slag han fått se en yttring af ovilja mot honom personligen. Det var blott med mycket besvär vi kunde öfvertyga honom om, att orsaken till den obehagliga händelsen varit en nervkris, och att slagen utdelats omedvetet utan afsikt att träffa någon viss person. Jag trodde verkligen, att denna drottningens olyckliga sjukdom, hvars utbrott jag flerfaldiga gånger förut bevittnat, nu var fullkomligt häfd. Ofvan anförda episod utgjorde sedan under många dagar allmänna samtalsämnet på Ulriksdal.²⁵

27 mars 1871. Drottning Louise har städse utmärkt sig för sina oförvitliga seder samt varit ett mönster i fråga om husliga dygder. Hon har haft det goda omdömet att aldrig blanda sig i politiska intriger, och hennes inflytande har aldrig skadat någon; också blir hon uppriktigt saknad af alla förståndiga människor, hvilka icke endast döma efter ytan. Då hon ju är mycket litet meddelsam, aldrig eftersträfvat att behaga andra än sin gemål samt härjämte är blottad på allt hvad grace heter, måste man hafva sett denna kvinna på nära håll för att kunna göra full rättvisa åt hennes gedigna egenskaper samt åt den outtömliga kärlek, hvarigenom hon också lyckats bevara sin flyktige gemåls aktning äfvensom hans tillgifvenhet för hennes person orubbade.

...

Af sin omgifning är drottning Louise måhända mer ärad än älskad. Hennes naturliga böjelse att göra narr af nästans små fel och särskildt hennes här af

²³ Dardel 1911, del 1, s. 198.

²⁴ Dardel 1911: del 3, s. 93.

²⁵ Dardel 1911: del 3, ss. 114-115.

härflytande vana att förlöjliga de personer, som haft nåden äta vid hennes bord, så snart de vändt ryggen till, måste göra uppvakningen förtrogen med tanken på, att det snart torde blifva äfven dess tur.²⁶

26 maj 1871. Ehuru drottningen led mycket af sin flyktige gemåls snedsprång, hvilka omöjligen kunde vara för henne okända, så gjorde hon aldrig någon hänsyftning härpå; endast nervkriserna, då hon var förtviflad, uppenbarade för omgifningen hennes hjärtas tillstånd. Den ömma vård, för hvilken hon vid dessa tillfällen var föremål från monarkens sida, återgaf henne dock alltid snart jämvikten.²⁷ [Jag har många gånger assisterat vid dessa konvulsiva attacker, under vilka hon utstötte skrik och kastade sig på marken och var förskräcklig att skåda. Man kastar skulden på hennes första uppfostran. Många barn som inte får sin vilja fram, ha uppfört sig likadant.²⁸]

- Fredrik Ulrik Wrangel slutligen var ofta gäst på ”Sessans” barnbjudningar:

[Drottning Lovisa] var ganska lång, hade oregelbundna drag, stor mun och små plirande ögon, begagnade vanligen lornjett. Hennes ansiktsuttryck var vid de tillfällen jag sett henne vänligt och glättigt. ... Till sin natur var drottningen egentligen blyg samt nästan »gauche» [brysk] i sitt uppträdande, ej utan humoristisk uppfattning, enkel och glad tillsammans med den hon kände väl. Hon säges kunnat vara häftig, vilket varken min syster eller jag sett, ehuru vi ofta voro hos »Sessan». Kung Karls varma hjärta och eldiga själ förstod varken drottningen eller »Sessan», och ehuru livet på hovet var glatt den tiden, levde mest var och en sitt liv för sig, utom på Ulriksdal och Bäckaskog, där allt var helt lantligt. Drottningen var mycket intresserad av släktforskning och heraldik samt hade samlat ett dyrbart bibliotek i dessa ämnen, inom vilka hennes kunskaper vida överstego amatörens. [Hon talade idiomatisk svenska, men med utländsk accent.]²⁹

*

Lovisa lade sig aldrig i politiken, men hade liksom Desirée åsikter. Mest känt är hennes yttrande 1865 om representationsreformen: ”Adam [Lewenhaupt] kom med detta åsknedslag till mig! jag kunde knappt säga ett ord! – jag var förstnad! – altererad. Gud styre nu allt till det bästa, det är vår enda tröst i denna fråga!”³⁰ Oavsett sina låga profil hade Lovisa ett rykte – oklart om vad. Dietrichson redovisar en anekdot där Karl skall ha vägrat dela ut vasaorden till någon som talat förklenande om henne.³¹

Lovisas eftermäle är magert. Hon hade en omfattande korrespondens som nu är bränd. Hennes bibliotek har skingrats men enligt samtida läste hon mycket historia & biografier. Hon hade ett stort hushåll. Hon reste mycket. Efter sonens död 1854 ägnade hon sig åt välgörenhet. Men framför allt skötte hon sin make under hans sjukdom och lekte med, umgicks, övervakade & uppfostrade sin dotter som 1869 giftes bort med danske tronföljaren Fredrik (VIII). Svenskt

²⁶ Dardel 1911: del 4, s. 21.

²⁷ Dardel 1911: del 4, ss. 44-45.

²⁸ Dardel. I: Michanek 1990: s. 16. [Avsnittet censurerat i orginalupplagan.]

²⁹ Wrangel 1924: ss. 183-186.

³⁰ Ahnlund, Nils. När representationsreformen beslöts. Historisk tidskrift, 1940: s. 308.

³¹ Dietrichson 1901: del 2, s. 25.

biografiskt lexikon ger (enligt F F Carlsson) en missvisande bild av hennes betydelse genom att enbart beskriva hennes utåtriktade verksamhet:

Som drottning fullgjorde L pliktroget men utan glädje sina representativa uppgifter. Helst ville hon leva ett stilla familjeliv och utåt verka genom välgörenhet. L medverkade till och understödde åtskilliga välgörenhetsföreningar och inrättningar; särskilt ömmade hon för sjuka och dövstumma barn. Som exempel må nämnas Kronprinsessan Lovisas vårdanstalt, Tysta skolan, "Femöresföreningen" för inrättande av barnhem i Lappland och Drottning Lovisas understödsförening, som hade till uppgift att insamla medel till stöd åt olika välgörande ändamål. L, som var varmt religiös, översatte ett par engelska och holländska uppbyggelseböcker till svenska språket.³²

*

Våren 1871 drabbades Lovisa av lunginflammation. Även Karl var då allvarligt sjuk men lät sig bäras till hennes säng. Lovisa som kände döden närma sig bad om ursäkt för alla gånger hon felat honom. Karl anklagade sig själv för samma sak. Stämningen var uppriven & mor Josefina påstås ha svimmat. Med sina sista krafter bekände Lovisa sin kristna tro. Hon dog den 30 mars 1871 kl 11.20.

Dagarna efter hennes död publicerades elva nekrologer. Merparten av dessa var om hennes härstamning & sista sjukdom, men hon fick en eloge för att hon inte försökt utöva politiskt inflytande eller pråla med kläder & hovetikett utan förstod att kvinnans plats var i hemmet.

* * *

Efter Lovisas död beslöt Karl att gifta om sig. Han inledde förhandlingar med den polsk-italiensk grevinnan Graciosa Krasinska (1854-1884) men dessa hann inte slutföras innan hans död. Tanken var att hon skulle adopteras av kung Victor Emanuel och därigenom uppfylla successionsordningens krav på kunglig börd. Planerna motarbetades av såväl regeringen som av Karls egen familj.³³

³² Holm 1982.

³³ Wieckowska 1927: ss. 191-199.